

Kronika

DANTE ALIGHIERI: BOŽANSKA KOMEDIJA — Pekel, Vice, Raj. Prevedel Andrej Capuder. Založba Obzorja, Maribor 1972.

Književnost

Pred petdesetimi leti, za šeststoletnico Dantejeve smrti, je Alojz Res izdal reprezentativni zbornik *Dante — ob šeststoletnici smrti velikega genija*. Zbornik je izšel 1921 v Ljubljani v slovenskem jeziku, v nekaj manjšem obsegu pa v Gorici z zamudo, šele 1923, v italijanščini. Knjiga je vsekakor hotela slovenski in italijanski javnosti dati dokaz humanistične in univerzalne usmerjenosti slovenske kulture pred pretečim obrazom italijanskega imperialističnega posega na Slovensko Primorje in v Istro. V tem zborniku je Župančič objavil prevod petega speva Pekla, ki je pomenil v slovenskem prevajanju Danteja novo kvaliteto. Josip Debevec pa se je že bližal koncu svojega velikega dela, v Domu in svetu 1921 je pričel objavljati Raj, celotni prevod komedije pa dokončal 1925. Kljub zunanjemu poveličevanju velikega pesnika pa je le značilno, da se — morda tudi zaradi Debevčeve skromnosti — prevod ni pojavil v knjigi. Tako je šele po letu 1945 izšel Gradnikov *Pekel* 1959, sledile so *Vice* 1965, prevedeni *Raj* pa ni več izšel; v emigraciji je objavil Tine Debeljak *Pekel*, Buenos Aires 1959. Toliko bolj so drugi prevodi ostajali pri odlomkih, od Stanka Vraza (III. spev Pekla, ki pa je ostal do 1921 v rokopisu) in Frana Zakrajška v goriški Domovini 1867 prek Koseskega (Letopis Matice Slovenske 1877 oz. 1878) in A. Ušeničnika (Čas 1914) do Cirila Zlobca v Besedi 1954 oz. 1955 in v Glasniku Slovenske Matice 1955. Zlobec je prevedel tudi *Novo življenje* (1956), kar je poleg 11 sonetov iz *Rim*, ki jih je 1940 objavil Gradnik v Italijanski liriki, dosedaj

edino Dantejevo delo v slovenščini zunaj vse prevladujoče Komedije. Debevčev prevod je vreden vsega spoštovanja, ne pa, žal, občudovanja. Tudi Debeljak in še celo Gradnik — oba sta zanimiva, vendar pa ostajata pred ozkimi vrati, izza katerih se šele zares zlije v eno vsebina Komedije in pesniška moč Dantejevih podob in tercijn. Ob prevodih pa omenimo za stike slovenske kulture z Dantejem samo še dve publikaciji: disertacijo Alojza Rebule na univerzi v Rimu: *La Divina Commedia nelle traduzioni slovene* (objavljeno 1960 v Ricerche slavistiche) in knjižico Srečka Vilharja: *Dante 1265—1965, Študijska knjižnica v Kopru ob 700-letnici pesnikovega rojstva*, z bibliografskim pregledom. Naj bo dovolj bibliografskega in drugega naštevanja in vrnimo se k prevodu!

Treba je bilo dokaj poguma in samozavesti, da se je Capuder lotil te vabljive in hkrati grozeče naloge. Povejmo takoj — rešil jo je nepričakovano dobro in spretno. Dantejevo delo je prevedel tako, da ga je tudi na zelo težkih mestih mogoče čitati skoraj brez komentarja, ker je tkivo misli jasno in precizno izpeljano in razpredeno. Zdi se, kakor da bereš modernega pesnika, ki je seveda filozof in teolog in politik — a je predvsem in vedno pesnik-videc v prvinskem pomenu besede, tvorec novih svetov, podob in relacij, stvari, ki so bolj bistvene od resnično, fizično obstoječih in bolj imperativne v svetu zavesti in čustvovanja, kot so vzroki in učinki v realnem življenju. Zato v tem prevodu *Raj* govori prav tako neposredno in intimno govorico kakor sence pogubljenih *Pekla* in kakor od mladega sonca osvetljene figure na gori *Vic*, sredi blesketanja neskončnega Južnega oceana. Peti spev *Pekla* npr. končuje Capuder moško in preprosto, povsem neodvisno od Župančiča.

Župančič:

Ko ena duša to je govorila,
je druga plakala tako brez nade,
da onesvesti me sočutja sila;
in pal sem, kakor truplo mrtvo pade.

Capuder:

Ko senca to je govorila milo,
tako je jokal drugi, da zgubljeno
v sočutju mi telo ni več služilo,
in padel sem kot truplo pokošeno.

Metafizična ekstaza *Raja* je prav tako dostopna in stvarna, kakor da bi vnet tomist razkrival začetniku teološkega študija skrivnosti svete Trojice (Raj 33, 115 in dalje):

V globini čisti bistva mi zaseva
visoka luč treh krogov jasne sije
iz barv treh, a enega le seva.
O večna luč, ki sama v sebi biva,
ki sama se spozna in se spoznana
v spoznanju ljubi, večno ljubezniva!

Na ta način, ki je samo navidezno preprost in lahek, se je prevajalec približal osnovnim potezam Dantejevega pesniškega stila, to je novega, nelatinskega stila. Ta stil je po svoji izbrušenosti in suverenem obvladovanju zakonitosti metra, po razdelitvi posameznega verza in tercine v določene zvočne in kompozicijske enote, po zlitju verza kot forme z njegovo vsebino v trdno in zanesljivo enoto res dedič najboljše rimske, latinske tradicije Horaca, zlasti pa Vergila. Odmik od latinševine pa kaže ta »stil nuovo« predvsem v svoji veliko bolj neposredni, neliterarni tehniki izražanja in besednega sestava v stavku. Povezave besed slede logičnemu zaporedju nekakšne dvignjene, pesniško zanosne proze (Pekel 3, 112—117): »*Come d'autunno si leván le foglie l'una appresso dell'altra, infin che il ramo rende alla terra tutte le sue spoglie similmente il mal seme d'Adamo: gitansi di quel lito ad una ad una per*

cenni come augel per suo richiamo. Così sen vanno su per l'onda bruna...« To je daleč od Vergila in predstavlja v evropski literaturi prelom s prakso grško-rimske poetike. Poslušajmo še lepi Capudrov prevod, tokrat v verzni obliki:

in kot jeseni list za listom pada,
dokler ne vidi veja tam pod sabo,
da ji ves plašč odvezla je livada,
tako to Adamovo seme slabo
po vrsti je zapuščalo bregove
na sam poziv, kot ptič, ki gre na vabo.
Tako gredo čez mračne te valove...

Capuder je dodal prevodu najnужnejši komentar in ga omejil v glavnem na objektivna pojasnila vsebinsko težjih mest, razlago imen, podatke o osebah, ki so v pesnitvi omenjene... Prevod pa začinja z lepim uvodom (Pekel, str. 5—19). V njem nam živo približa eksplozivno silo Dantejevega poziva k ljubezni, ki obsega vse živo in obstoječe in »giblje nebo z milijon zvezdami«. Pesnika postavi v sfero naravnosti na smisel življenja, ki naj bo univerzalno, vseobjemajoče, brez zla in krivice, in kamor nas vodi poezija kot velika formalna stvaritev in hkrati kot idejna glasnica duha. Brez dvoma je tudi mogoče pristopiti k Dantejevemu delu in Capudrov uvodni esej ima svoje prednosti pred marsikakim bolj konkretnim razmišljanjem, ki se mnogokrat izgublja v golem komentarju zgodovinskih dogodkov ali pa zapada sholastičnemu verbalizmu teoloških razlag. Vendar pa bi nekaj več »zemeljske teže« uvodu ne škodilo. Na meji med pravim srednjim vekom in prvimi znaki bodoče renesanse je Dante v svoji Komediji dosledno zgradil celotno piramidalno kozmologijo in teologijo krščanskega veka v duhu Tomaževe sholastike. Tomaža je »kanoniziral« kot filozofsko-teološko avtoriteto v 13. spevu *Raja*, še preden ga je kanonizirala leta 1323, dve leti po Dantejevi smrti, katoliška Cerkev. In v nekem

smislu je Dante še bolj konservativen od Tomaža, oziroma bolj »srednjeveški«; za svojo vizijo na vrhu Raja si izbere za vodnika mistika, cistercijanca Bernarda. V najožjem krogu blaženih pa sedi tudi Frančišek Asiški, čeprav so prav v Dantejevem času teologi iz tega reda ostro nasprotovali Tomaževim konceptom (Duns Scotus, 1266 do 1308, William iz Ockhama, 1300 do 1349). Dante je našel svoj grob v Raveni pri cerkvi sv. Frančiška in na mrtvaškem odru je bil menda ogrnjen v kuto frančiškanskega tretjerednika. To je srednji vek. Hkrati pa je Dante z italijanskim jezikom svoje pesnitve razbil univerzalni dominij latinščine, s figurami v peklu pogubljenih in v vicah trepečih kristjanov razgalil dvoličnost teoretične moralne sheme ob vsakdanji življenjski praksi verujočih, nasilni politiki papežev, zlasti Bonifacija Osmega, in italijanskih mest pa postavil nasproti svobodo avtonomne presoje človeka, ki ga vodita v skladnem razmerju razum in čustvovanje. Tudi njegov monarh, Henrik VII. Luksemburški (1308 do 1313), je sicer po Dantejevih političnih koncepcijah človek srednjega veka kot vladar enotne monarhije krščanskega sveta. V resnici pa je kot nadaljevalec tradicije rimskega imperija tak monarh nujen nasprotnik papeški vrhovni duhovni in politični oblasti. V vseh lastnostih, ki mu jih Dante pripisuje in ga z njimi idealizira (tako v Komediji kot v teoretičnem spisu *De monarchia*) je to človek bodoče renesanse, *uomo universale*, ki uveljavlja svoje pravice in svoje centralno mesto v družbi prav toliko iz sebe, iz svoje osebnosti kot iz tradicije. To je vladar z lastnostmi imperatorja Trajana in Justinijana in Platonovega vladarja-filozofa. Renesansa napoveduje svoje dimenzije. Danteju je samo še iz njegovega miselnega gradiva najvažnejša srednjeveška metafizična vizija raja v slepeči luči

oddaljenih, neskončnih sfer. Po čustvovanju in notranji biti pa je na pragu trecenta že ves usmerjen v bolj humanistični predmet zanimanja — človeka, ki naj nosi v sebi nebo, ki pa nosi tudi pekel in ki avtonomno razrešuje konflikte svojega bivanja. V tem smislu bi bilo Capudrov lepi esej dobro dopolniti z bolj konkretnimi analizami. Danteja gotovo ni mogoče razložiti samo s cenami za florentinsko suktnjo v njegovem času, njegova Komedija pa tudi ni samo labodja pesem sholastike ali pa klic k univerzalni transcendenčni ljubezni. V slovenščini bo dobro dopolnilo k Capudrovemu esejju še vedno poglavje o Danteju v prevodu knjige A. Momigliano, *Zgodovina italijanske književnosti*, Ljubljana 1967 (str. 35 do 64).

Ilustracije k Capudrovemu prevodu so najboljše, kar jih je bilo mogoče izbrati. Ne Delacroix, ne Doré ne Rauschenberg. Najstarejše so in hkrati docela moderne, delo prvega in — po našem — najboljšega ilustratorja Danteja — Sandra Botticellija (1445 do 1510), nastale pred letom 1484. Izvirnih ilustracij je pri Botticelliju 92, od teh jih 84 hrani Grafični kabinet v Berlinu, 8 pa Vatikanska knjižnica. Po-teze so določnejše in trše, bolj goste v scenah Pekla, lahne in eterične, komaj nakazane v Raju. Ni čudno, da jih manieristično usmerjeni Vasari (1511—1574) ni dojel: »Kot človek kontemplativnega razuma se je Botticelli ukvarjal z razlaganjem Danteja. To je prineslo veliko zmedo v njegovo življenje«. Kakor Vasari ni razumel Botticellija kot ilustratorja, tako mnogi komentatorji in tudi prevajalci niso razumeli Danteja kot pesnika. Edicija Založbe Obzorja in prevod Andreja Capudra sta se taki alienaciji srečno izognila.

Jože Kastelic